

mik mod en række anmeldelser af »General Theory« — hvilket sker i en lidt overlegen tone. Desuden diskuteres »The Wage Controversy« og »The Savings-Investment Controversy« (et pædagogisk særdeles fint afsnit). Kapitlet slutter med en renteteoridiskussion ved hvilken først og fremmest polemiseres mod Lerner.

Kap. V behandler »Anticipations of the General Theory«. Som foran bemærket er det især underkonsumptionsteoretikerne, som forf. her interesserer sig for. Der gives en interessant gennemgang af Malthus og Marx, om hvilken sidste der gives følgende overordentlig rammende bemærkning, som fortjener at citeres: »In general, we can say that Marx analyzed the reasons why the capitalist system did not and could not function properly, while Keynes analyzed the reasons why the capitalist system did not but could function properly«. Indgaaende refereres endvidere Hobson, Foster, Catching m. fl. Det er morsomt at høre om disse, men man kunde rigtig nok ønske sig at høre om en del andre, som her helt negligeres.

De to sidste kapitler behøver økonomer egentlig slet ikke at læse. De giver ikke paa nogen maade noget nyt. I kap. VI (»Depression Economics?«) findes en ganske elegant fremstilling af problemerne omkring »The Inflationary Gap« — der er dog ikke taget meget hensyn til det, som her med vor nuværende viden er det sværeste, nemlig de politiske vanskeligheder. Baade kap. VI og VII (»Keynes and Social Reform«) vil kunne læses med udbytte af ikke-professionelle økonomer. En økonom vil derimod blive irriteret af den lidt journalistiske tone, som har sneget sig ind i disse afsnit (ex.: p. 181).

De nu gennemgaaede syv kapitler er alle meget let læselige. Enhver, som har givet sig lidt af med de herhen hørende problemer, vil ikke blive nødt til at stoppe op een gang af hensyn til forståelsen. Alt er meget simpelt og let. Dette gælder imidlertid ikke for det matematiske appendix, som jo netop ifølge sin natur maa være tungt og langsomt at arbejde sig igennem — hvilket dog paa ingen maade betyder, at det er uigennemtrængeligt for folk, som ellers ikke med lethed bevæger

sig i den matematiske verden. Og det gælder her, at udbyttet er proportionalt med anstrengelsen. Det maa tilraades ikke at falde for den fristelse at springe disse 24 sider over. Der gives dels en model af »Treatise«, dels af »General Theory« og af en typisk klassisk model. Sluttelig faar man en langløbsligevægt opstillet. Ind imellem gives der en mere detailleret, matematisk udledning af relationerne i »General Theory«.

Som indledningsvis bemærket giver denne bog ikke egentlig nye opdagelser. Men den præsenterer gamle paa en god og let maade, samler, hvad der før var spredt og bidrager endelig til opklaring af punkter, som maaske for mange hidtil har været dunkle. De fire første kapitler giver — i fremstillingen af Keynes' idéer og udviklingen af disse i modsætning overfor andre — en saa gedigen og værdifuld oversigt, at man i disse kapitler maatte synes at have faaet den ideelle lærebog om the Keynesian revolution.

P. Nørregaard Rasmussen.

Joan Robinson: An Essay on Marxian Economics. Macmillan. London 1947 (1942), VII + 104 p. 6 sh.

Paul M. Sweezy: The Theory of Capitalist Development; Principles of Marxian Political Economy. Dobson. London 1946 (New York 1942). XIV + 398. p. 18 sh.

J. Grünbaum: »Kapitalismens Økonomi«. Forlaget »Tiden«. København 1947. 202 p. 6.50 Kr.

Det vil sikkert komme til at vare længe, før Interessen for at studere og tolke Marx hører op. Ligesom Søslangen fra Loch Ness dukker han op igen og igen. Sammenligningen med Søslangen er naturligvis ligeså uretfærdig, som den er fristende. Forskellen til Søslangen er jo bl. a. den væsentlige, at det ikke just er i Agurketiden, Marx plejer at få sine come-backs, men tværtimod i Tider, hvor Samfundsudviklingen bliver gearret op, og der er Højvande i de revolutionære Bevægelser. At Interessen for Marx i ikke-akademiske Kredse paa denne Måde er intimt forbundet med »Revolutionens Ebbe og Flod« er en selvklar Sag,

mik mod en række anmeldelser af »General Theory« — hvilket sker i en lidt overlegen tone. Desuden diskuteres »The Wage Controversy« og »The Savings-Investment Controversy« (et pædagogisk særdeles fint afsnit). Kapitlet slutter med en renteteoridiskussion ved hvilken først og fremmest polemiseres mod Lerner.

Kap. V behandler »Anticipations of the General Theory«. Som foran bemærket er det især underkonsumptionsteoretikerne, som forf. her interesserer sig for. Der gives en interessant gennemgang af Malthus og Marx, om hvilken sidste der gives følgende overordentlig rammende bemærkning, som fortjener at citeres: »In general, we can say that Marx analyzed the reasons why the capitalist system did not and could not function properly, while Keynes analyzed the reasons why the capitalist system did not but could function properly«. Indgaaende refereres endvidere Hobson, Foster, Catching m. fl. Det er morsomt at høre om disse, men man kunde rigtig nok ønske sig at høre om en del andre, som her helt negligeres.

De to sidste kapitler behøver økonomer egentlig slet ikke at læse. De giver ikke paa nogen maade noget nyt. I kap. VI (»Depression Economics?«) findes en ganske elegant fremstilling af problemerne omkring »The Inflationary Gap« — der er dog ikke taget meget hensyn til det, som her med vor nuværende viden er det sværeste, nemlig de politiske vanskeligheder. Baade kap. VI og VII (»Keynes and Social Reform«) vil kunne læses med udbytte af ikke-professionelle økonomer. En økonom vil derimod blive irriteret af den lidt journalistiske tone, som har sneget sig ind i disse afsnit (ex.: p. 181).

De nu gennemgaaede syv kapitler er alle meget let læselige. Enhver, som har givet sig lidt af med de herhen hørende problemer, vil ikke blive nødt til at stoppe op een gang af hensyn til forståelsen. Alt er meget simpelt og let. Dette gælder imidlertid ikke for det matematiske appendix, som jo netop ifølge sin natur maa være tungt og langsomt at arbejde sig igennem — hvilket dog paa ingen maade betyder, at det er uigennemtrængeligt for folk, som ellers ikke med lethed bevæger

sig i den matematiske verden. Og det gælder her, at udbyttet er proportionalt med anstrengelsen. Det maa tilraades ikke at falde for den fristelse at springe disse 24 sider over. Der gives dels en model af »Treatise«, dels af »General Theory« og af en typisk klassisk model. Sluttelig faar man en langløbsligevægt opstillet. Ind imellem gives der en mere detailleret, matematisk udledning af relationerne i »General Theory«.

Som indledningsvis bemærket giver denne bog ikke egentlig nye opdagelser. Men den præsenterer gamle paa en god og let maade, samler, hvad der før var spredt og bidrager endelig til opklaring af punkter, som maaske for mange hidtil har været dunkle. De fire første kapitler giver — i fremstillingen af Keynes' idéer og udviklingen af disse i modsætning overfor andre — en saa gedigen og værdifuld oversigt, at man i disse kapitler maatte synes at have faaet den ideelle lærebog om the Keynesian revolution.

P. Nørregaard Rasmussen.

Joan Robinson: An Essay on Marxian Economics. Macmillan. London 1947 (1942), VII + 104 p. 6 sh.

Paul M. Sweezy: The Theory of Capitalist Development; Principles of Marxian Political Economy. Dobson. London 1946 (New York 1942). XIV + 398. p. 18 sh.

J. Grünbaum: »Kapitalismens Økonomi«. Forlaget »Tiden«. København 1947. 202 p. 6.50 Kr.

Det vil sikkert komme til at vare længe, før Interessen for at studere og tolke Marx hører op. Ligesom Søslangen fra Loch Ness dukker han op igen og igen. Sammenligningen med Søslangen er naturligvis ligeså uretfærdig, som den er fristende. Forskellen til Søslangen er jo bl. a. den væsentlige, at det ikke just er i Agurketiden, Marx plejer at få sine come-backs, men tværtimod i Tider, hvor Samfundsudviklingen bliver gearret op, og der er Højvande i de revolutionære Bevægelser. At Interessen for Marx i ikke-akademiske Kredse paa denne Måde er intimt forbundet med »Revolutionens Ebbe og Flod« er en selvklar Sag,

og det kan heller ikke undre, om en politisk forårsaget ikke-akademisk Marx-Renaissance fremkalder en vis Reaktion i de akademiske Cirkler, om ikke andet så i hvert Fald den rent negative Reaktion, at man nok en Gang kaster Marx på Porten. Og synderlig vanskeligt har det jo som oftest ikke været at mane Gespenstet i Jorden, thi hele det gængse Ceremoniel, som ellers kræves overholdt ved Aflyvning af Teoretikere, og de almindelige Fredningsbestemmelser, som anerkendes Akademikere imellem, har gerne ikke været udstrakt til at gælde Marx. Hans Retsstilling blandt akademiske Økonomer var længe den samme som Mussolinis hos Partisanerne: det var tilstrækkeligt at fastslå Identiteten!

Alt dette passer imidlertid temmelig dårligt på den voksende Interesse, som i det sidste Tiår er blevet Marx til Del fra engelske og amerikanske Akademikeres Side. Dels synes der ikke at have ligget nogen specifik politisk Udvikling bag (selv om det jo nok ikke er helt uden politisk Baggrund, at man støder på et Antal orientalske Navne i den pågældende Litteratur), dels er Grundindstillingen den afgjort positive, at der er mere at hente hos Marx, end man hidtil har villet anerkende, og at Marx har været inde på Tankegange og Problemstillinger, som de akademiske Økonomer alt for længe har forsømt. Det er som bekendt Keynes' General Theory (i U.S.A. med Støtte i Veblen-Traditionen), hans egne Ord om, at Tanken om den svigtende Efterspørgsel hidtil har vegeteret i Marx's, Hobsons og Gesells Underverden, og forskellige Økonomers hurtigt Blik for Rigtigheden heraf, der har været den Kraft, som har rejst den nye Marx-Debat, og to af de mest stimulerende Indlæg i denne Debat er Joan Robinsons Essay, der udkom i 1942 og i 47 er blevet optrykt i en let korrigeret Udgave, samt Harvard-Økonomen Paul M. Sweezy's Principles, der også første Gang kom ud i 1942.

Titlen på Robinsons Bog: An Essay on Marxian Economics, er f. s. v. temmelig vildledende, som henvend Halvdelen af Bogen udelukkende beskæftiger sig med, hvad Robinson kalder den »akademiske Økonomi«s Utilstrækkelighed. Formålet med Bogen angives ganske

vist at være »to compare the economic analysis of Marx' *Capital* with current academic teaching», men man opdager hurtigt, at det centrale for Robinson — og dette er vel egentlig også det eneste, som kan have større almen Interesse ved denne Form for exegetiske Øvelser — er, om Marx kan yde noget på de Punkter, hvor det forekommer åbenbart, at den akademiske Økonomi er gået mere eller mindre i Stå. Robinson sigter her navnlig til Teorien for Faktorernes Aflønning og for Indkomstfordelingen, som efter hendes Mening i og med (hendes egen) moderne Monopolteori er blevet reduceret til tom Formalisme. Med denne Oplægning er det forståeligt, en god Bid af Bogen går til at opridse visse Træk i den moderne Økonomi, og da også Marx' Teori fremstilles, der foretages Sammenligninger på Kryds og Tværs og begge Teorier kritiseres, og da Bogen endelig kun er på ca. 100 Sider, bliver det hele nærmest kun en Tankevækker, og man er ikke fri for at føle sig en lille Smule snydt, når Bogen er læst.

Han skal lede længe efter en Pen så klar som Robinsons. Fremstillingen af Marx's teoretiske System er i al sin Knaphed lysende, og der peges på en Del Punkter, som Robinson formentlig er den første, der har gjort opmærksom på Rækkevidden af (forudsat at hendes Tolkninger er rigtigt, hvad der næppe altid er Tilfældet). Det gælder således Marx's noget vaklende Behandling af den effektive Efterspørgsel, hans Beskæftigelsesteori, der ofte synes at lade Beskæftigelsen være en Funktion af Kapitalmængden (her er der vist noget galt med Tolkningen af Marx's Kapitalbegreb), hans næsten fuldstændige Negligering af Substitutionsproblemet, Reallønnens Bestemmelse, o. a. På den anden Side synes Robinson i nogen Grad at skyde over Målet i sin Kritik af både Marx og den moderne Teori, idet hun på visse Punkter lader den væsentlige Indvending mod teoretiske Resultater være, at det hele blot er simple Følger af de gjorte Forudsætninger. Dette kommer særlig tydeligt frem ved Behandlingen af Marx's Teori om den faldende Proftrate (jfr. også Kritiken af den moderne Trylleformular $\frac{e}{e-1}$), hvor ganske vist også den logiske Vej

fra Forudsætninger til Resultat er meget kort. Men uanset hvor mange eller få Slutninger, som ligger mellem Forudsætning og Resultat, kan dette vel aldrig i sig selv accepteres som en Indvending mod en Teori. Dette Standpunkt indebærer i Virkeligheden en Afvisning af al Teori, thi i denne Forstand er jo al Teori tom og indholdslos. Dette er næppe heller Robinsons Mening, men nægtes kan det ikke, at hendes Kritik både af Marx og af den moderne Teori af denne Grund hist og her kommer til at virke en Smule billig. I det store og hele er Kritikken dog meget grundig og berettiget. Dette gælder også, trods den ovenfor anførte Svaghed, Kritiken af Teorien om den faldende Profitrate, en Teori, som vel også efterhånden de fleste, hvad de så iøvrigt mener om Marx, er enige om, er temmelig haabløs.

Det Slutresultat, Robinson når frem til m. H. t. Marx's Givtighed i Henseende til Forklaringen på Indkomstfordelingen er det negative, at Marx ikke fører videre frem end den moderne »borgerlige« Teori er kommet. Det centrale for Marx er ganske vist Opdelingen af Nationalproduktet mellem Arbejdsindkomst og arbejdsfri Indkomst, men »as soon as the rigid subsistence-level theory [of wages] is abandoned, it provides no definite answer to the central question — what determines the division of the total product between capital and labour? The rate of exploitation, the division of the working day between paid and unpaid time, the division of real output into wage-goods and other goods — these are all merely alternative ways of formulating the problem of distribution. None provides any clue to finding the answer« (p. 34). Hvis man virkelig, som Marx gør det, må starte med at gøre en Forudsætning om Indkomstfordelingen for at kunne tumle Problemet, kan man naturligvis ligesågodt gøre denne Forudsætning indenfor den moderne Økonomis Rammer, som indenfor Marx's.

Formålet med *Poul M. Sweezy's* Bog er et helt andet end Robinsons. Sweezy har sat sig til Opgave at give en almindelig grundig Fremstilling af Marx's økonomiske Teoribygning, få det hele til at hænge sammen så der

ikke forekommer Mangler i Systemet, samt at fore dette så vidt frem, at det bliver praktisk anvendeligt på det kapitalistiske Samfunds Udviklingstendenser af i Dag. Skønt Sweezy synes at være overbevist Marxist, ja han synes til og med at være en vaskeægte Stalinist, fremhæver han på en velgørende Måde det marx'ske Systems begrænsede Anvendelighed. Hvad Marx sigtede til, var at finde den økonomiske Lov for det kapitalistiske Samfunds Udvikling, og som Sweezy gør opmærksom på i en meget belysende Paragraf (»Why not start with price calculation? p. 128 f.), der faktisk giver hele Svagheden i Arbejdsværdiloven, kan man ikke vente, at en Teori af denne Karakter skulde være til nogen Hjælp overfor de Korttidsproblemer, den moderne Økonomi vanlig sysler med. Det er da også karakteristisk, at det nok så meget er Schumpeter som Keynes, Sweezy trækker frem, når han knytter Tråden til moderne Økonomi. Og det er vel også heri, Svaret ligger på, hvorfor Robinson kom til det negative Resultat, som ovenfor er nævnt, men at hun på den anden Side kan slutte sin Bog med at sige, at »if there is any hope of progress in economies at all, it must be in using academic methods to solve the problems posed by Marx.« Trods den tilsyneladende Forskellighed i Oplægning er Overensstemmelsen mellem Robinsons og Sweezy's Standpunkter nok ganske stor. Derimod mærker man sig en ikke helt ringe Uoverensstemmelse i Tolkningen af Marx mellem de to Forfattere.

Af særlig interessante Sager i Sweezy's Bog — der nok er den bedste moderne Marx-Fremstilling på Markedet — må fremhæves Behandlingen af en af Bortkiewitsch foreslået Forbedring af Teorien om Profitratens Udligning, samt det fyldige Referat af den indenfor kontinentale socialistiske Kredse efter Marx's Død løbende Diskussion af det såkaldte Realisationsproblem (den effektive Efterspørgsel). Derimod stiller man sig noget skeptisk overfor Sweezy's Forsøg på at anvende den fremstillede Teori på Fascismen og andre nyere Foreteelser. Bogen er behængt med et fortrinligt lille Appendix af Dr. Shigeto Tsuru om Quesnay's, Marx's og Keynes' Kredsløbsmodeller.

Medens de to hidtil omtalte Værker ene synes udsprunget af en almindelig videnskabelig Sandhedssøgen, er den tredje Bog — *I. Grünbaums: Kapitalismens Økonomi* — som her skal omtales, tydeligt båret frem og inspireret af en speciel politisk Udvikling, og da den vel egentlig er beregnet som en Begynderbog, kunde det måske forekomme lidt urimeligt at anmeldte den i samme Andedragt som de to andre Bøger. Da Forfatteren imidlertid er gået så pretentiøst til Værks, at han ikke blot har ment at måtte udstyre Bogen med et særligt Afsnit beregnet for »den nationaløkonomisk skolede Læser« for at lette denne Forståelsen af den sande Lære, men også med en rask Håndbevægelse fejer den såkaldte »borgerlige Økonomi« i Papirkurven, dette til Trods for at hans egen Marx-Fortolkning i Virkeligheden er Udtryk for en udpræget Eklektisme, hvor marx'sk Økonomi og moderne »borgerlig« Økonomi er sat sammen i en Komposition, der udadtil optræder som værende ren Marxisme, er det nok alligevel passende at tage Bogen op til Grandskning i denne Sammenhæng.

Grünbaums Opfattelse af Arbejdsværdilæren som Værditeori er efter Fremstillingen at domme en anden end Robinsons og Sweezys. Medens det for disse er åbenbart, at dette blot var et Spørgsmål om at definere hensigtsmæssigt, synes for Grünbaum Værditeorien at være noget andet og mere. På den ene Side skal den, i Modsætning til »den borgerlige Nationaløkonomi, [der] starter med selve det overfladiske *Skin* af Virkelighed, og standser også der,« (p. 54) føre os ned til den mere dybtliggende, rigtige, virkelige Virkelighed i det kapitalistiske Samfund. At der herved ikke bare er Tale om det (ganske legitime) Synspunkt, at de marx'ske Langtidsproblemer skulde være af større Vigtighed at få besvaret end den »borgerlige« Økonomis Korttids- og evt. Langtidsproblemer, fremgår af, at Grünbaum også mener, at ved Behandlingen af Korttidsproblemer er Arbejdsværdilæren overlegen. Hvad så Meningen med dette »*Skin* af Virkelighed« o. s. v. kan være, får man ikke noget nærmere at vide om; man forledes næsten til at tro, at Grünbaum med Arbejdsværdilæren i Hånden er på Jagt efter det øko-

nomiske Livs Ding an sich. Det er svært at indse, hvorfor de Priser og Mængder, den »borgerlige« Økonomi i første Række interesserer sig for, skulde være mindre virkelige end Marx's Udgangspunkt: at der findes Arbejdere og Kapitalister, og at ikke hele Nationalindkomsten tilfalder Arbejderne.

På den anden Side skinner hist og her igennem (jfr. f. Ex. p. 19 om Kapitalisternes arbejdsværdiskabende Evne, samt p. 73 om Bestemmelsen af den optimale Teknik), at Arbejdsværdilæren også skulde være Udtryk for rationel, samfundsmæssig Kalkule i det socialistiske Samfund. Grünbaum er meget uklar på dette vigtige Punkt, men de anførte Steder, der er de eneste, der siger noget konkret herom, kan vanskeligt forstås anderledes. — Hvorfor nu netop Teorien for den rationelle Kalkule i det socialistiske Samfund samtidig skulde være den Teori, der giver den »virkelige dybtgående« Forklaring på både Langtidsudviklingstendenser og Korttidsfænomener i det kapitalistiske Samfund, får stå hen; i hvert Fald er Arbejdsværdilæren næppe anvendelig på Prisdannelsen i Sovjetunionen, hvor det tværtimod er den »overfladiske« »borgerlige« Teori, der er i Stand til at levere en god Begrundelse af Fænomener som dette, at Statsbankerne tager Rente af de Lån, der ydes Virksomhederne, samt at Renteomkostningerne indkalkuleres i Priserne. Thi det er jo klart, at hvis det socialistiske Samfund ikke er i den Grad avanceret, at der ikke længere findes nogen Knaphed på Arbejdskraft, kan det ikke være ligegyldigt, om en Arbejdstime, der sættes ind i Dag, giver Resultat straks eller først om ti År. Opfatter man Arbejdsværdilæren på denne Måde, var det rimeligt, om man, inden man adderer alle mulige Arbejdstimer, gjorde dem samfundsmæssig set kommensurable ved at henføre dem til samme Tidspunkt gennem en almindelig Diskonteringsproces — og man vilde da få frem en smuk marshalliansk real-cost Teori!

Vil man derfor opretholde Marx's Formulering af Arbejdsværdilæren, er der næppe andet for end at afstå fra dens Gyldighed som rationel Kalkule i det socialistiske Samfund (dette er også Sweezy's Synspunkt). Herved opnår man videre at undgå det Element af

politisk Vurdering, som i Grünbaums Fremstilling er gledet ind i selve Værditeorien.

En almindelig Svaghed ved Arbejdsværdilæren sammenlignet med moderne Økonomi fremgår også af Grünbaums Fremstilling. Der optræder nemlig på et vist Punkt (uden nærmere Forklaring) et Par Begreber ved Navn Udbud og Efterspørgsel. Uden disse kan Arbejdsværdilæren ikke få udlignet Profitraten, så fra et vist Punkt må man faktisk tage *helt* den moderne Teori, der jo i sidste Ende ikke er andet end een stor Analyse af Udbuds- og Efterspørgselsforhold, i Brug for at komme videre med Arbejdsværdilæren. Da omvendt Arbejdsværdilæren, inden den tager Efterspørgsel og Udbud i Anvendelse, ikke yder eet eneste Resultat, som man ikke ligeså godt ved passende Valg af Forudsætninger kan komme frem til ved »borgerlig« Analyse, er det svært at se, hvad man overhovedet skal med Arbejdsværdilæren.

Blandt Bogens Kapitler har Anmelderen navnlig hæftet sig ved de Afsnit, som beskæftiger sig med Penge, Priser, Rente og andre monetære Fænomener. Disse Afsnit er meget svage, hvad der formentlig hænger sammen med, at Marx aldrig har udarbejdet nogen videre Pengeteori, bortset fra en Forkastelse af Kvantitetsteorien og en Påvisning af Sammenhængen mellem Produktionsomkostningerne i Guldproduktionen og Prisniveauet. Det sidste får hos Grünbaum en besynderlig Udformning, idet han mener, at »tager vi et Gennemsnit af Konjunktoren, så er det Guldets Værdi i Forhold til Varernes Værdi, der er bestemmende for Prisniveauet« (p. 64), idet »Prisniveauet ... i Konjunkturopgangen efterhånden [vil] ligge over det »normale« Prisniveau, således som dette er bestemt af Forholdet mellem Guldets og Varernes Værdi«, og »omvendt under Konjunkturedgangen, hvor Efterspørgslen ligger lavt og Prisniveauet under det »normale« Prisniveau« (p. 63 og 64). Substituerer vi her Produktionspris for Værdi (jfr. p. 67), siger dette altså blot, at det er Guldets Produktionsomkostninger incl. normal Profit i Forhold til Varernes ditto, som er afgørende for Prisniveauet, og Bevægelsesmekanismen må så være den, at der indenfor den enkelte Konjunktur finder en

sådan Overgang til og fra Guldproduktionen Sted, at den gennemsnitlige Profitrate tenderer at blive den samme i og udenfor Guldproduktionen. Thi hvis ikke total Vareefterspørgsel og -udbud (som efter Grünbaum er det, der fra Dag til Dag bestemmer Prisniveauet) på denne Måde blev bestemt af Svingninger i Guldproduktionen, var der jo ingen Anledning til at tro, at det »normale« Prisniveau på den ene Side defineret som Gennemsnit af Konjunktoren og på den anden Side defineret ved Forholdet mellem Varernes og Guldets Produktionspriser skulde falde sammen. Der er jo nemlig her ikke Tale om Korttidstilpasning af Grænseomkostningerne i Guldproduktionen (i hvilket Tilfælde også Teorien vilde blive intetsigende, jfr. Wicksells Kritik af Produktionsomkostningsteoriene, incl. Marx's), thi følgende Marx regner Grünbaum helt igennem med konstante Omkostninger undtagen i Landbruget.

At der findes en sådan Tendens til Udjævning af Svingninger i Prisniveauet, gennem at Guldmineindustrien expanderer under faldende Prisniveau og kontraherer under stigende Prisniveau, er alle enige om, men siden Wicksell er vel også alle enige om, at denne Tendens er i den Grad langsomtvirkende, at man ligeså godt kan se bort fra den i den almindelige Konjunkturteori. De dristigste monetære Konjunkturteoretikere vover til Nød at knytte dette sammen med de lange Bølger, mens f. Ex. en Forfatter som Alvin Hansen mener, at Langtidstilpasningen endog er så langsom, at den heller ikke kan anvendes her. Grünbaum har åbenbart overset, at hans Guld- og Prisniveau-Teori (der desværre er et absolut nødvendigt Led i hans Synspunkt på Bestemmelsen af Faktoraføningerne) i Virkeligheden implicerer en rent monetær Konjunkturforklaring af den mest hårdkogte Type, hvor for det første Reaktionshastigheden ved Ændring i Teknik og Aabning af nye Miner, og for det andet Guldmineindustriens kvantitative Betydning i Verdensøkonomien (målt efter indkomstskabende Betydning; Kvantitetsteorien forkastes jo) fuldstændig overdimensioneres.

Kapitlet om Kapitalrenten læser man med nogen Undren. Først får man at vide, (med

Småtryk), at man fra »borgerlig Side« har to Renteteorier, hvoraf den ene siger, at Kapitalrenten er »Prisen paa Kapitalens Ydelser« (p. 94), og den anden, at Kapitalrenten er »Prisen på Penge« (p. 96), og bestemt ved Udbud af og Efterspørgsel herefter. Begge Teorier nedlægges uden større Besvær; den sidste ved Hjælp af Grünbaums Postulat, at Pengeudbudet altid er uendelig elastisk (måske bortset fra Krisedagene) gennem Konjunkturen. Dernæst kommer (med store Typer, kursivret) den rigtige Teori, som siger, at »Låne- renten er Prisen på Lånekapital, og dens Højde bestemmes af Udbud og Efterspørgsel efter Lånekapital.« (p. 97). — Begynderen, som læser dette, får bestemt det Indtryk, at denne Renteteori er ganske ukendt for »borgerlige« Økonomer, hvortil så kommer det kedelige, at Udbud-af-og-Efterspørgsel-efter-Lånekapital-Teorien ikke godt lader sig forene med Grünbaums egen Teori om det elastiske Pengeudbud. Er Pengeudbudet fuldstændig elastisk, må nødvendigvis også Udbudskurven for Kredit (Lånekapital) være vandret, i hvilket Tilfælde *Efterspørgselen* efter Lånekapital ikke er nogen medbestemmende Faktor ved Fastsettelsen af Renten, der da rent arbitrært fastsættes af de pengeskabende Myndigheder (og/eller Institutioner).

Iøvrigt var Pengeudbudet jo ingenlunde elastisk i Guldfødstiden. Et Blik på Diskontoenes Bevægelser gennem Konjunkturerne viser dette klart. Og i Nutiden, hvor i flere Tilfælde Centralbankens Politik har gjort det rimeligt at arbejde med en Forudsætning om et elastisk Pengeudbud, er Pengeudbudet kun elastisk, så længe Centralbanken vil det. At opstille som normal Regel i en Konjunktur- og Kreditteori, at Pengeudbudet er elastisk, fører næppe til noget godt.

Det kunde være fristende at gå ind på andre af Bogens Afsnit, navnlig dem, som afhandler Lønnens Rolle i den økonomiske Sammenhæng, men det ovenstående får række. Selv om man under Læsningen lidt vel ofte må stejle over de fremsatte Synspunkter, har Bogen dog sin Værdi for »den nationaløkonomisk skolede Læser« deri, at de marx'ske Langtidsproblemer hermed har fået en Fremstilling på dansk. Disse Problemer har alt for længe været forsømt, selv om Økonomerne nok vil være tilbøjelige til at melde Hus forbi og henvise til Sociologien og Statsvidenskaben, og man kunde ønske, at Grünbaum havde været opmærksom på det store Arbejde, som især i U. S. A. i de senere Ar er udført indenfor disse Dicipliner, netop på Linje med de marx'ske Tankegange.

Den læge Læser vil derimod næppe — bortset fra, som nævnt, et ganske vrangvendt Indtryk af moderne Økonomi og Samfundsvidenskab — få så meget ud af Bogen; dertil er den ikke bred og populær nok. Det må også i denne Forbindelse være tilladt at spørge, hvorfor egentlig Arbejderbevægelsen stadig skal plages med den 100 Ar gamle Studenterjargon fra Universiteterne i Bonn og Berlin, som marxistiske Skribenter øjensynlig ikke kan lade være at tumle sig i. Det hindrer jo i høj Grad det åndelige Samkvem mellem de Mennesker, der læres op i den, og Folk, som benytter sig af almindelig moderne Sprog og Tankegang. Joan Robinsons Fremstilling viser, at det hele kan siges langt mindre snørklet, og uden at den agitatoriske Kraft, som ligger i den marx'ske Teoribygning, og som Arbejderbevægelsen ganske naturligt må benytte sig af, behøver at gå tabt.

Bent Hansen.